

органов власти на деятельность коммерческих банков, на состояние денежно-кредитной и валютной системы и непосредственно на экономику в целом.

Ключевые слова: межбанковский рынок, межбанковские депозиты, межбанковский кредит, финансовые посредники, нормы ликвидности, кредитные ресурсы, кредитный риск, банки, операции, овердрафт, кредиты, овернайт, межбанковская электронная биржа.

Furdychko L.Ye. Interbank Market Functioning Problems in Ukraine.

Interbank market which plays an important role providing normal operating of money-market conditions is analysed. It reflects the mechanism of state authorities influence on commercial banks activity, the influence on money, credit, currency and the whole economic systems state.

Key words: interbank market, interbank deposits, interbank credit, financial mediators, norms of liquidity, credit resources, credit risk, operations, overdraft, credits, overnight, interbank electronic exchange.

Надійшло 05.03.2008 р.

УДК 336.71:336.722.11

В.В. Русін

Трансформаційна функція банків у процесі реалізації їх ресурсної політики

Розглянуто теоретичні підходи до визначення сутності трансформаційної функції банків та особливостей її прояву у сучасній банківській справі. Визначено значення ресурсної політики у процесі управління трансформацією ресурсів банків.

Ключові слова: банки, банківські ресурси, трансформація ресурсів, ресурсна політика банку.

Формування та реалізація ефективної ресурсної політики комерційного банку значною мірою залежить від того, наскільки збалансованими за строками є джерела залучення та напрями розміщення ресурсів. «Золоте банківське правило» (яке було основою банківської діяльності у ХІХ – першій половині ХХ ст.) твердить, що величина і строки вимог комерційного банку повинні відповідати розмірам і строкам його зобов'язань. Проте у сучасній банківській практиці повний збіг характеристик акумульованих і розміщених коштів трапляється вкрай рідко. Стабільність банківської діяльності забезпечується шляхом підтримання динамічної рівноваги пасивів і активів із постійною заміною коштів, що вилучені із банківських ресурсів, новими. Пасиви і активи як банківської системи в цілому,

© В.В. Русін, 2008.

так і окремих комерційних банків, незбалансовані за строками, про що свідчать численні дослідження українських вчених. У своїй діяльності банки забезпечують їх узгодження, що призводить до зміни якісних характеристик акумульованих коштів, в процесі чого і проявляється трансформаційна функція банків.

В економічній науці трансформації банківських ресурсів завжди приділялася належна увага. Особливості прояву цієї функції знайшли своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців – Г. Асхауера, О.В. Васюренка, Р.Г. Габбарда, М.І. Савлука, Е.Б. Ширінської, Ю. Штайна та ін. Особливо слід виділити дослідження А.П. Вожжова, який у монографії «Процессы трансформации банковских ресурсов» детально проаналізував механізм перетворення короткострокових пасивів банку у середньо – та довгострокові активи. Проте на сьогодні недостатньо дослідженою залишається роль трансформаційної функції банків у формуванні та реалізації їх ресурсної політики.

Тому у статті спробуємо проаналізувати існуючі теоретичні підходи до сутності трансформаційної функції банків та визначити її значення для розроблення та реалізації ресурсної політики банківських установ.

Поняття «трансформація» загалом означає процес перетворення будь-якого предмета в новий стан, що призводить до зміни його параметрів, а отже, і якісних характеристик. Відповідно, об'єктом впливу трансформаційної функції банків є грошові потоки, які через них проходять. Банки акумулюють кошти з різних джерел із доволі відмінними параметрами. В результаті формується сукупність стабільних і нестабільних ресурсів, які необхідно розмістити в конкретні активи, що відрізняються від акумульованих коштів як за строками, так і за обсягами [1]. Тому одним із основних завдань банку є трансформація якісних характеристик цих коштів таким чином, щоб вони відповідали вимогам активів.

Залежно від часу, протягом якого банки використовують акумульовані ресурси, їх можна поділити на постійні та тимчасові. До постійних можна віднести капітал банку, що формується із внесків його акціонерів, які інвестують кошти з метою отримання доходу, і капіталізований прибуток. Термін перебування капіталу у користуванні банку необмежений, поряд з тим його розмір змінюється з плином часу. Теоретично капітал може використовуватися банком без обмеження терміну розміщення ресурсів – як для розрахунково-касових операцій, так і для вкладення в активи з різними строками погашення. Тобто ресурсна складова власного капіталу банку (окремі дослідники називають його «капітал-нетто» [2]) не потребує трансформації і може розміщуватися в активи будь-якої тривалості безпосередньо.

На відміну від акціонерів, вкладники розміщують свої кошти в банках на визначений строк. Це тимчасові ресурси, що представлені сукупністю залучених та позичених на різний строк коштів та можуть вільно розміщуватися в активи у межах цих строків. Проте в сучасній банківській практиці строки кредитів та інвестицій, як правило, перевищують строки залучення ресурсів. Так, якщо українські банки залучають ресурси на термін, що здебільшого не перевищує двох років, то довгострокові кредити на купівлю чи будівництво житла видають на 15-20 років, на придбання автомобілів – на 5-7 років. Зазначені диспропорції окреслюють проблему узгодження коротко – та середньострокових зобов'язань та довгострокових активів у банківській діяльності.

Процеси трансформації забезпечують якісну зміну параметрів акумульованих банком коштів і приведення їх у відповідність з вимогами ресурсної політики банку. В результаті параметри всієї сукупності коштів, що перебувають у розпорядженні банку, приводяться у відповідність до параметрів усієї сукупності доходних активів банку на конкретний момент часу.

Слід зазначити, що більшість закордонних та вітчизняних дослідників виділяють трансформаційну функцію як одну з основних функцій банків. Так, Ю. Штайн, розглядаючи функції банків, зазначає, що найважливішими завданнями банків є забезпечення безперервного грошового обороту і обороту капіталу, надання необхідного фінансування промисловим підприємствам, державним установам та домогосподарствам, а також надання можливостей вкладення грошових коштів з метою накопичення заощаджень. Оскільки основною сферою діяльності банку є кредитні угоди, в рамках яких вони залучають гроші від вкладників та розміщують їх серед позичальників, то банківська діяльність пов'язана із значним ризиком. Тому важливою функцією банків є прийняття на себе ризику неповернення кредитів, або трансформація ризиків. Поряд з цим, Ю. Штайн веде мову також про трансформацію строків та трансформацію обсягів [3].

Аналогічно розглядає функції банків в економіці інший німецький дослідник, Г. Асхауер. Основними функціями він називає:

- трансформацію строків – перетворення короткострокових грошей у довгострокові. Така трансформація хоча і суперечить «золотому банківському правилу», але є можливою тому, що, з одного боку, окремі вкладники залишають свої гроші в банках довше від встановленого в угоді строку, а з іншого, – вилучені кошти часто замінюються залученими, тобто за законом великих чисел внески і вилучення вирівнюються;
- трансформацію розмірів грошових сум – перетворення великої кількості дрібних вкладів у незначну кількість кредитів. Якщо б банки не здійснювали такої функції, то позичальники були б змушені залучати гроші від великої кількості кредиторів, що було б дорого і неефективно;
- трансформацію ризиків – банки, виступаючи посередниками між вкладниками грошей і позичальниками, трансформують ризик вкладників, знижуючи його. Це стає можливим тому, що банки мають можливість розпорозувати свою діяльність по галузях, обсягах, цілях використання і регіонах, завдяки чому ризики окремих кредитних операцій урівноважуються. Часто такої трансформації сприяє регулювання з боку центрального банку [4].

Подібний підхід знаходимо в низці праць українських та російських вчених. Зокрема М.І. Савлук вважає, що трансформаційна функція банків зумовлена їх посередницькою місією та особливим місцем серед фінансових посередників. Суть цієї функції зводиться до зміни таких якісних характеристик грошових потоків, що проходять через банки, як рівень ризикованості, строківість, обсяги та просторове спрямування. Виходячи з цього виділяються чотири напрями трансформаційної функції банків: трансформація ризиків, трансформація строків, трансформація обсягів, просторова трансформація [5].

Суть трансформації ризиків зводиться до того, що банки, діяльність яких пов'язана з високим ризиком, вживаючи відповідних заходів (наприклад, диверсифікацію активних операцій та процентних ставок, створення резервів, страхування депозитів) можуть звести ці ризики для своїх вкладників та акціонерів до мінімуму. Завдяки цим заходам банки беруть на себе переважну частину ризиків непогашення кредитів.

Під трансформацією строків мається на увазі те, що, мобілізуючи значні обсяги короткострокових коштів і постійно поповнюючи їх, банки можуть певну їх частину скерувати у довгострокові кредити чи інші активи. Це вигідно як для банків, так і для їх клієнтів. Позичальники дістають можливість профінансувати свої довгострокові проекти, а кредитори банків – отримати більший дохід за своїми вкладами.

Трансформація обсягів капіталів виявляється в тому, що мобілізуючи велику кількість дрібних вкладів, банки акумулюють великі маси капіталу для реалізації масштабних проєктів, чи навпаки, за рахунок обмеженої кількості крупних вкладів фінансується велика кількість дрібних кредитів. Без участі банків ці ресурси залишалися б розпорощеними, використовувалися б малоефективно або взагалі не використовувалися.

Застосовуючи просторову трансформацію, банки акумулюють ресурси з багатьох регіонів і навіть з інших країн та скеровують ці ресурси на фінансування проєктів одного регіону, об'єкта чи країни.

Із зазначеним підходом цілком погоджується А.П. Вожжов, який розглядає трансформацію банківських ресурсів як процес перетворення акумульованих коштів у стан, що відповідає вимогам для розміщення в активи, тобто набуття ними характеристик, необхідних для перетворення в ресурси і банківський капітал [1]. Проте автор розглядає трансформацію ресурсів не як функцію, а як місію банків, що проявляється через ощадноакумулюючу та капіталотворчу функції. Такий підхід є дискусійним, оскільки місію банку можна визначити як сукупність його індивідуальних характеристик, що містить основні цілі, особливості діяльності, характеристики банківських продуктів, ставлення до ринкових умов тощо. Тому можна стверджувати, що місія банку є більш широким поняттям, ніж трансформація грошових ресурсів. Поряд з тим, виділення ощадно-акумулюючої та капіталотворчої функцій банків фактично ототожнює їх з окремими складовими ресурсної політики.

В.М. Шелудько називає трансформаційну функцію найважливішою функцією банків і виділяє три її напрями: трансформацію ризиків, термінів і капіталів [6]. Банки трансформують не тільки обсяги та терміни грошових вкладень, а й ризики, що супроводжують цю трансформацію. Залучаючи великі обсяги короткострокових та невеликих за розміром депозитів, банки здійснюють їх інвестування у довгострокові і значні за розміром позики. При цьому банки приймають на себе ризики, пов'язані із можливим непогашенням позик, зі змінами процентних ставок та валютних курсів.

Американський дослідник Р.Г. Габбард виділяє дві функції банків як фінансових посередників:

1. Забезпечення взаємодії заощадників і позичальників, тобто акумуляцію коштів багатьох невеликих заощадників для надання кредитів позичальникам.
2. Зменшення ризику, забезпечення ліквідності та інформації. Оскільки посередники працюють з великою кількістю вкладників і позичальників, то вони мають набагато кращі можливості диверсифікації ризику, ніж індивідуальний інвестор. Крім того, банківські вклади, державні цінні папери чи акції провідних компаній мають високий ступінь ліквідності. І нарешті, фінансові посередники надають інформаційні послуги, важливі для заощадників, які не завжди мають час і можливості для самостійного аналізу потенційних інвестицій. Оскільки посередники збирають і передають інформацію в інтересах усіх вкладників, то видатки на отримання цієї інформації є нижчими [7].

Розглядаючи підхід Р.Г. Габбарда, слід відзначити, що першу із пропонованих функцій можна розглядати як трансформацію обсягів капіталів, а складовою другої функції є трансформація ризиків.

В. Зимовець та С. Зубик, розглядаючи основні функції фінансового посередництва, що визначають його роль і значення в економіці, на перше місце ставлять функцію

активізації механізмів трансформації заощаджень в інвестиції, яка реалізується шляхом підвищення інвестиційної активності індивідуальних інвесторів. У рамках цієї функції фінансове посередництво виконує завдання забезпечення додаткового обсягу інвестицій у виробництво національного продукту [8].

Натомість Є.Ф. Жуков та М.П. Денисенко взагалі не ведуть мови про трансформаційну функцію банків, називаючи основними їх функціями акумуляцію і мобілізацію грошового капіталу, посередництво в кредиті, проведення розрахунків і платежів у господарстві, створення платіжних засобів, організацію випуску і розміщення цінних паперів та консультаційне обслуговування клієнтів [9, 10]. Схожі трактування можна знайти у працях інших українських і російських дослідників. На нашу думку, при такому підході функції банків розширюються за рахунок конкретних банківських операцій, і тому його не можна вважати правомірним.

Погляди науковців щодо механізму трансформації банківських ресурсів здебільшого збігаються. Так, А.П. Вожжов доводить, що нестабільні по окремих поточних рахунках залишки коштів у сукупності утворюють поточні пасиви, що набувають нових, відмінних від окремого депозиту, ознак. Тобто в складі поточних зобов'язань формується незнижуваний залишок, що може використовуватися банками як стабільні середньо – та довгострокові ресурси [1]. Формування стабільної складової поточних зобов'язань відбувається внаслідок випадкового характеру зміни залишків та незбігу в часі моментів вилучення коштів по кожному з рахунків. Відповідно банки, що мають велику кількість клієнтів та поточних депозитів, отримують можливість створювати дешеві ресурси. Таким чином, стабільна незнижувана частина поточних зобов'язань є вагомою складовою банківських ресурсів і може використовуватися для кредитування та інвестицій.

Викладену точку зору підтримує і Д. Олійник, який, досліджуючи динаміку залишків на поточних рахунках, робить висновок, що загальна сума залишків на цих рахунках має неочікувано високий рівень відносної стабільності, оскільки протягом календарного року вона не знижується нижче відповідного рівня. Це фактично дає можливість віднести значну частину залишків на поточних рахунках до середньо – та довгострокових кредитних ресурсів, і банки можуть вкладати такі ресурси в активи відповідної тривалості. Основним завданням менеджерів банку в такому випадку є визначення оптимальних горизонтів інвестування, а саме, яку частину залишків поточних депозитів і на який строк банк може інвестувати з мінімальним ризиком для своєї ліквідності [11].

Інші автори вважають, що депозити до запитання є нестабільними ресурсами і тому можуть використовуватися лише для вкладення у короткострокові активи. Таку думку, зокрема, знаходимо в працях Е.В. Ширінської: «Основа ресурсної бази банку становлять залучені кошти, стабільність яких є одним із факторів його ліквідності. За строками залучені ресурси можна поділити на дві групи: керовані ресурси і поточні пасиви. До першої групи належать строкові депозити і міжбанківські кредити. До другої – залишки на поточних і кореспондентських рахунках, кредиторська заборгованість. Кожній групі пасивів має відповідати свій тип активів за розмірами і строками розміщення. Так, керовані пасиви формують базу для цільового, програмного кредитування, а поточні пасиви є основою для операцій на ринку «коротких» грошей» [12].

Щодо можливостей використання депозитів до запитання О.В. Васюренко стверджує, що в банківській практиці складається ситуація, коли клієнти не використовують відразу всі кошти, що надходять на їх поточні рахунки, залишаючи певну частину грошей у розпорядженні банку. Такі ресурси можуть

використовуватися банком для вкладення у короткострокові кредитно-інвестиційні активи. В такому випадку банк отримує можливість заробляти доходи і виплачувати певний процент власникам депозитів до запитання за користування їх грошима. Поряд з тим, автор зазначає, що найбільш стабільними з точки зору прогнозування рівня залишків і строків вилучення є строкові депозити, які перебувають у розпорядженні банку протягом чітко визначеного строку, а тому можуть бути використані для фінансування більш тривалих за термінами, а отже, і дохідніших активних операцій [2].

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що одним із найважливіших завдань банку при формуванні його ресурсної політики є розроблення механізму узгодження характеристик (строків та сум) залучених та запозичених коштів з характеристиками активів банку. Таке завдання може бути вирішене шляхом трансформації банківських ресурсів.

Суть трансформації ресурсів у процесі реалізації ресурсної політики банку зводиться до того, що частина поточних зобов'язань банку перетворюється у доходні строкові активи.

Строкові зобов'язання також потребують адаптації строків до розміщення у більш довгострокові активи. Тому тимчасові акумульовані банком кошти повинні бути приведені до такого ж рівня стабільності та придатності до розміщення в активи, як і постійні ресурси. При цьому важливою складовою формування ресурсів банку є трансформація акумульованих коштів до стану, що необхідний для їх розміщення в активи, тобто приведення у відповідність строків і обсягів залучених коштів та активів.

Таким чином, послідовність руху грошових ресурсів через банки можна поділити на три етапи:

- I етап – акумуляція тимчасово вільних грошових коштів шляхом залучення, запозичення, збільшення статутного капіталу банку чи капіталізації прибутку.
- II етап – зміна якісних характеристик акумульованих коштів з метою утворення банківських ресурсів, придатних до розміщення в активи (трансформація).
- III етап – розміщення банківських ресурсів в активи: високоліквідні (для підтримання ліквідності балансу), строкові (для отримання доходів), а також матеріальні та нематеріальні активи (для забезпечення функціонування і розвитку банку).

Оцінка підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до сутності та особливостей прояву трансформаційної функції дає можливість зробити такі висновки щодо її ролі у формуванні і реалізації ресурсної політики банків:

1. Суть трансформаційної функції зводиться до зміни якісних характеристик грошових потоків, що проходять через банки. Можна виділити чотири напрями трансформаційної функції банків: трансформація ризиків, трансформація строків, трансформація обсягів капіталів, просторова трансформація.
2. Трансформаційну функцію можна вважати однією із визначальних у банківській діяльності, оскільки виконуючи її банки формують ресурси, змінюють їх якісні характеристики та здійснюють кредитно-інвестиційну діяльність, результатом якої є стимулювання розвитку економіки. З огляду на це, трансформація банківських ресурсів є об'єктом впливу ресурсної політики банку як системи заходів, що здійснюються банком з метою визначення найбільш ефективних шляхів формування і розширення його ресурсної бази та використання наявних банківських ресурсів.

3. Ефективна ресурсна політика комерційного банку повинна містити дієві механізми трансформації залучених чи запозичених банківських ресурсів у високодохідні активи.

Список використаних джерел

1. Вожжов А.П. Процессы трансформации банковских ресурсов: Монография. – Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2006. – 339 с.
2. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. – 3-тє вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 255 с.
3. Штайн Ю. Немецкая банковская система. – Кельн: Банк-Ферлаг, 1995.
4. Введение в банковское дело: Учебное пособие / Общ. ред. проф. Г. Асхаур. – М.: Научная книга, 1996.
5. Гроші та кредит: Підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006.
6. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002.
7. Габбард Р.Г. Гроші, фінансова система та економіка: Підручник / Пер. з англ. – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.
8. Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 288 с.
9. Денисенко М.П. Гроші і кредит у банківській справі: Навч. посіб. – К.: Алерта, 2004. – 478 с.
10. Деньги. Кредит. Банки: Учеб. для вузов / Под ред. проф. Е.Ф. Жукова. – М.: ЮНИТИ, 2002.
11. Олійник Д. Управління ліквідністю комерційного банку на основі оптимального використання залишків на поточних рахунках // Банківська справа. – 2001. – №2. – С. 31.
12. Ширинская Е.Б. Операции коммерческих банков: российский и зарубежный опыт. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 158 с.

Рысин В.В. Трансформационная функция банков в процессе реализации их ресурсной политики.

Рассмотрены теоретические подходы к определению сущности трансформационной функции банков и особенностям ее проявления в современном банковском деле. Определено значение ресурсной политики в процессе управления трансформацией ресурсов банков.

Ключевые слова: банки, банковские ресурсы, трансформация ресурсов, ресурсная политика.

Rysin V.V. Transformational Function of Banks in the Processes of Realization their Resource Policy.

The theoretical approaches to determination of banks transformational function essence and particular qualities of its manifestation in modern banking business have been considered. The significance of resource policy in the management of bank resources transformation process have been determined.

Key words: banks, bank resources, transformation of resources, resource policy.

Надійшло 31.03.2008 р.